

Qaraqalpoq dumbrasini o'rgatish orqali beshinchi sinf o'quvchilarida baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslari tahlili

Jansaya Urinbayevna Qilichova
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Maqolada qoraqalpoq dumbirasini o'rgatish orqali beshinchi sinf o'quvchilarida baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslari tahlil etiladi. Tadqiqotda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlari, dumbira ijrosi, doston aytish, nafas va talaffuz bilan ishlash ko'nikmalarining bosqichma-bosqich shakllanishi yoritiladi. Rus olimlari B.V.Asafyevning intonatsiya nazariyasi, D.B.Kabalevskiyning musiqiy tarbiya konsepsiyasi, G.M.Tsipinning ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirish haqidagi qarashlari, B.M.Teplovning musiqiy qobiliyatlar to'g'risidagi ta'limoti hamda L.S.Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi konsepsiyasiga tayaniladi. Ustoz-shogird an'anasini zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, xalq og'zaki ijodidan foydalanish va innovatsion metodlarni qo'llash imkoniyatlari ko'rsatiladi. Natijada baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlari asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: qoraqalpoq dumbirasi, baxshichilik ko'nikmalari, pedagogik asoslar, 5-sinf o'quvchilari, ijrochilik, ustoz-shogird an'anasi, musiqiy ta'lim, xalq og'zaki ijodi, milliy qadriyatlar, innovatsion metodlar

Analysis of the Pedagogical Foundations of Developing Bakhshi Skills in Fifth-Grade Students through Teaching the Karakalpak Dumbira

Jansaya Urinbayevna Qilichova
Bukhara International University

Abstract: The article analyzes the pedagogical foundations of developing bakhshi skills in fifth-grade students through teaching the Karakalpak dumbira. The study examines the age and psychological characteristics of students and the stage-by-stage formation of skills in dumbira performance, epic recitation, and work on breathing and pronunciation. It draws on the works of Russian scholars: B.V. Asafyev's theory of intonation, D.B. Kabalevsky's concept of music education, G.M. Tsipin's views on the formation of performance skills, B.M. Teplov's teaching on

musical abilities, and L.S. Vygotsky's concept of the zone of proximal development. The possibilities of combining the master-apprentice tradition with modern pedagogical technologies, using oral folk art, and applying innovative methods are demonstrated. As a result, effective pedagogical conditions for developing bakhshi skills are substantiated.

Keywords: Karakalpak dumbira, bakhshi skills, pedagogical foundations, fifth-grade students, performance, master-apprentice tradition, music education, oral folk art, national values, innovative methods

Kirish

Bugungi kunda globallashuv jarayonlari kuchayib, yoshlar ongiga turli madaniy ta'sirlar oqimi ortib borayotgan sharoitda milliy madaniy merosni asrab-avaylash va uni yangi avlodga yetkazish ta'lim tizimining eng dolzarb vazifalaridan biriga aylandi. Xalqning ming yillar davomida yaratgan og'zaki ijodi, musiqiy an'analari va ma'naviy qadriyatlari millat o'zligini ifodalovchi asosiy omillardir. Shu sababli umumta'lim maktablarida milliy musiqa san'atini o'rgatish, o'quvchilarda baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirish masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Baxshichilik so'z, kuy, ijro va tarixiy xotirani o'zida mujassamlashtirgan noyob san'at turi bo'lib, uni o'rgatish o'quvchidan ham texnik, ham ma'naviy tayyorgarlikni talab etadi. Qoraqalpoq xalqining baxshi va jirovlik an'analari hamda ularning ajralmas ijro vositasi bo'lgan dumbira Markaziy Osiyo xalqlarining umumiy madaniy merosida muhim o'rin tutadi.

O'zbekistonda so'nggi yillarda madaniyat va san'at sohasini rivojlantirish, xalq og'zaki ijodi namunalarini saqlash va baxshichilik maktablarini qo'llab-quvvatlash bo'yicha qator me'yoriy hujjatlar qabul qilindi. Ta'lim to'g'risidagi qonun hamda Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasida belgilangan ustuvor vazifalar yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ularning ijodiy qobiliyatini rivojlantirish va barkamol shaxsni shakllantirishni nazarda tutadi. Bu vazifalarni amalga oshirishda musiqa ta'limi, ayniqsa milliy cholg'u asboblari o'rgatish katta pedagogik imkoniyatlarga ega. Dumbira orqali o'quvchi o'z xalqining tarixi, ruhiyati va axloqiy qarashlari bilan bevosita ijro jarayonida tanishadi.

Qoraqalpoq dumbirasi ikki torli, cho'zinchoq tanali, torli-chertma cholg'u asbobi bo'lib, uning ovozi sodda, ammo ifodali va samimiyydir. Xalq hayotida dumbira doston aytishda, to'y va marosimlarda, xalq qo'shiqlarini ijro etishda asosiy vosita vazifasini bajarib kelgan. Baxshi va jirov dumbira jo'rligida doston matnini kuy bilan uyg'unlashtirib, tinglovchiga qahramonlik, vatanparvarlik, sadoqat va adolat kabi oliy tushunchalarni yetkazgan. Shu bois dumbirani o'rgatish faqat asbobda chalish texnikasini egallash bilan cheklanmaydi. U o'quvchida baxshiga xos ko'nikmalar majmuasini, ya'ni asbobda ijro etish, kuy va so'zni uyg'unlashtirish, nafasni to'g'ri

boshqarish, talaffuz ravshanligi, doston matnini yodlash va tinglovchi oldida erkin chiqish malakalarini shakllantirishni nazarda tutadi.

Baxshichilik ko'nikmalari murakkab tarkibga ega bo'lib, ular bir necha o'zaro bog'liq komponentdan iborat. Birinchisi, dumbirada chertish, tovush chiqarish va ritmik jo'rlik yaratish bilan bog'liq cholg'u ijrochilik ko'nikmalaridir. Ikkinchisi, ovozni boshqarish, nafas olish, intonatsiyani aniq berish va kuyni toza kuylashga oid vokal ko'nikmalar. Uchinchisi, doston va termalarni yodlash, matn mazmunini anglash va uni ifodali yetkazishga oid so'z bilan ishlash ko'nikmalari. To'rtinchisi, tomoshabin bilan muloqot, sahna madaniyati va ijro odobiga oid ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalar. Ushbu komponentlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki yaxlit tizim sifatida shakllantirilgandagina haqiqiy baxshichilik mahorati yuzaga keladi. Shu sababli pedagogik jarayon ularni uyg'unlikda rivojlantirishga yo'naltirilishi lozim.

Amaliyotda baxshichilikni o'rgatish bilan bog'liq bir qator muammolar kuzatiladi. Birinchidan, musiqa darslarida milliy cholg'ularni o'rgatishga ajratilgan vaqt cheklangan bo'lib, ko'nikmalarni bosqichma-bosqich shakllantirish uchun yetarli sharoit yaratilmagan. Ikkinchidan, baxshichilik ta'limiga oid uslubiy qo'llanmalar, o'quv dasturlari va didaktik materiallar yetarli ishlab chiqilmagan, mavjud manbalarning aksariyati an'anaviy ustoz-shogird usuliga tayanadi. Uchinchidan, o'quvchilarning yosh xususiyatlari va musiqiy tayyorgarlik darajasi har doim ham inobatga olinmaydi. To'rtinchidan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va innovatsion metodlarning dumbira ta'limidagi o'rni hali yetarlicha tadqiq etilmagan. Bu holatlar mavzuning nazariy-pedagogik jihatdan chuqur tahlil qilinishini taqozo etadi.

Beshinchi sinf o'quvchilari ta'lim jarayonida o'ziga xos davrni boshdan kechiradi. Ular boshlang'ich ta'limdan o'rta bo'g'inga o'tadi, o'quv fanlari soni ko'payadi, mustaqil fikrlash va mas'uliyat hissi shakllana boshlaydi. Bu yoshdagi bolalar harakatchanlik, qiziquvchanlik, yangilikka intilish va hissiy ta'sirchanlik bilan ajralib turadi. Ular biror ishni qo'llari bilan bajarishni, natijani darhol ko'rishni va eshitishni yaxshi ko'radi. Shu bois cholg'u asbobida ijro etish ularning ichki ehtiyojlariga mos keladi. Shu bilan birga, diqqat barqarorligi hali yetarli shakllanmagani, charchoqning tez paydo bo'lishi va muvaffaqiyatsizlikka nisbatan sezgirlik o'qituvchidan pedagogik mahorat, sabr va metodik jihatdan puxta o'ylangan yondashuvni talab etadi. Bu yoshda nafas apparati va ovoz bog'lamlari ham rivojlanish bosqichida bo'lgani sababli vokal yuklamalar me'yorida, o'yin shaklida berilishi zarur.

Musiqiy ta'lim va ijrochilik ko'nikmalarini shakllantirish nazariyasini o'rganishda rus olimlarining ilmiy merosi alohida ahamiyatga ega. Rus musiqashunosligi, musiqa pedagogikasi va psixologiyasi maktabi XX asr davomida ta'lim nazariyasi, ijrochilik metodikasi, musiqiy qobiliyatlar va estetik tarbiya sohalarida salmoqli natijalarga erishdi. Bu maktab vakillarining qarashlari musiqani

shaxsni shakllantiruvchi kuchli tarbiyaviy vosita sifatida talqin etishi bilan ajralib turadi. Shu sababli baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslarini tahlil qilishda ularning nazariy g'oyalariga tayanish tadqiqotning metodologik poydevorini mustahkamlaydi.

B.V.Asafyevning intonatsiya nazariyasi musiqiy tafakkurni tushunishda fundamental ahamiyatga ega. Olimning fikricha, musiqa tovushlarning mexanik yig'indisi emas, balki inson nutqi intonatsiyalarining estetik jihatdan qayta ishlangan, ma'no kasb etgan ifodasidir. Bu qarash baxshichilik uchun ayniqsa mosdir, chunki baxshi ijrosida so'z va kuy, ya'ni nutq intonatsiyasi va musiqiy intonatsiya ajralmas birlikda namoyon bo'ladi. Doston aytishda ijrochi ohangni matn mazmuniga moslashtiradi: qahramonlik lavhalarida shiddatli, lirik o'rinlarda mayin, qayg'uli epizodlarda mungli intonatsiyalardan foydalanadi. Shuning uchun o'quvchida baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishda kuyning intonatsion mazmunini anglash, tinglash va his etishga alohida e'tibor qaratilishi kerak.

D.B. Kabalevskiyning musiqiy tarbiya konsepsiyasi umumta'lim maktablarida musiqa o'qitishning asosiy yo'nalishlarini belgilab bergan. Olim musiqani bolalar qalbiga yaqinlashtirish, ularda musiqaga nisbatan chuqur qiziqish va muhabbat uyg'otishni musiqa darslarining bosh maqsadi deb hisoblagan. Uning musiqa va hayot aloqasi, musiqani tinglash va ijro etishda ijodiy faollikni rivojlantirish haqidagi qarashlari dumbira ta'limiga to'liq mos keladi. Dostonning mazmuni, qahramonlar taqdiri va xalqning tarixiy kechmishi bilan bog'langan kuy o'quvchi uchun hayotiy ma'no kasb etadi va ko'nikmalarni ongli o'zlashtirishga turtki beradi.

G.M.Tsipinning cholg'u ijrochiligi ta'limi psixologiyasi va metodikasiga bag'ishlangan tadqiqotlari asbobda ijro etish ko'nikmalarining shakllanish qonuniyatlarini ochib beradi. Olimning fikricha, ijrochilik ko'nikmalari birdaniga paydo bo'lmaydi, balki mashq va tajriba orqali murakkabligi oshib boruvchi vazifalar asosida asta-sekin shakllanadi. Bunda eshitish va harakat o'rtasidagi bog'liqlik, musiqiy tasavvur, ijroni ongli nazorat qilish va o'z-o'zini baholash muhim rol o'ynaydi. Tsipin o'quvchi kuyni avval ichki eshitishi, keyin asbobda ifodalashi zarurligini ta'kidlaydi. Bu g'oya dumbira ta'limi uchun amaliy ahamiyatga ega: bola asbobni qo'liga olishdan oldin kuyni tinglashi, aytishi, ritmini chapak bilan ifodalashi, shundan keyingina torlarda ijro etishi maqsadga muvofiqdir. Ko'nikma esa bosqichma-bosqich, ya'ni tanishish, mashq qilish, avtomatlashtirish va ijodiy qo'llash bosqichlaridan o'tib mustahkamlanadi.

B.M.Teplovning musiqiy qobiliyatlar haqidagi tadqiqotlari mavzuning nazariy bazasini boyitadi. Teplov musiqiy qobiliyatning asosiy tarkibiy qismlari sifatida ladni his etish, musiqiy-eshitish tasavvurlari va musiqiy ritmni his etishni ajratib ko'rsatgan va ularning faoliyat jarayonida rivojlanishini ta'kidlagan. Dumbira ijrosida o'quvchi kuy balandligini farqlaydi, ritmik tuzilmani idrok etadi, o'z tovushini eshitib uni tuzatib

boradi. Shu bois baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirish jarayoni bir vaqtning o'zida musiqiy qobiliyatlarni rivojlantirish jarayoni hamdir.

L.S.Vigotskiyning yaqin rivojlanish zonasi haqidagi ta'limoti o'qituvchi va o'quvchi hamkorligida ta'lim samaradorligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi. O'quvchi mustaqil bajara olmaydigan vazifani kattalar yoki tengdoshlar yordamida bajarishi orqali rivojlanadi. Bu g'oya ustoz-shogird an'anasining zamonaviy pedagogik talqiniga mos keladi. Ustoz shogirdga ijro namunasini ko'rsatadi, birgalikda ijro etadi, asta-sekin yordamni kamaytirib, shogirdni mustaqil ijroga olib keladi. Vazifalar o'quvchining imkoniyat chegarasiga mos, ya'ni biroz qiyin, ammo yordam bilan bajarish mumkin bo'lgan darajada tanlanishi lozim.

Baxshichilik ta'limining o'ziga xos xususiyati shundaki, u an'anaviy ravishda og'zaki usulda, ustoz-shogird tizimi orqali avloddan avlodga o'tib kelgan. Shogird ustozning ijrosini tinglagan, takrorlagan, uning uslubi, nafasi, talaffuzi va ijro odobini o'zlashtirgan. Bu usul ijro an'analari jonli holda saqlaydi va ustoz bilan shogird o'rtasida chuqur ma'naviy aloqani shakllantiradi. Biroq umumta'lim maktabi sharoitida o'quvchilar soni ko'p, dars vaqti cheklangan va o'quv jarayoni davlat ta'lim standartlari asosida rejalashtiriladi. Shu bois an'anaviy usulni zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, ya'ni an'ana va yangilikni birlashtiruvchi modelni ishlab chiqish zarurati paydo bo'ladi.

Baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishda xalq og'zaki ijodidan foydalanish muhim pedagogik shartdir. Qoraqalpoq xalqining dostonlari, termalari, maqol va topishmoqlari, ertaklari o'quvchilar uchun bebaho ma'naviy manbadir. O'quvchi dostonning qisqa lavhasini yodlab, uni dumbira jo'rligida aytishga o'rganar ekan, xotira, nutq madaniyati va badiiy tafakkuri birgalikda rivojlanadi. Maqol va termalar esa boshlang'ich bosqichda matn bilan ishlash uchun qulay material bo'lib xizmat qiladi. Adabiyot, tarix va musiqa fanlari o'rtasidagi fanlararo aloqalar o'quvchilarda yaxlit dunyoqarash shakllanishiga yordam beradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ko'nikmalarni shakllantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. O'yin texnologiyalari, hamkorlikda o'qitish, loyiha metodi, muammoli ta'lim va differensial yondashuv darsni jonlantiradi va o'quvchilarni faollashtiradi. Audio va video yozuvlar, interaktiv taqdimotlar, mobil ilovalar va raqamli notalar o'quvchiga mashhur baxshilar ijrosini tinglash, o'z ijrosini yozib olib tahlil qilish imkonini beradi. Biroq texnologiya jonli ijroning o'rnini bosmasligi, aksincha uni to'ldiruvchi vosita bo'lib qolishi zarur.

Mavjud ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, musiqa pedagogikasi, ijrochilik metodikasi va xalq og'zaki ijodi sohasida ko'plab tadqiqotlar amalga oshirilgan. Shunga qaramay, qoraqalpoq dumbirasini o'rgatish orqali beshinchi sinf o'quvchilarida baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslari yaxlit tizim sifatida yetarlicha o'rganilmagan. Mavjud ishlarning ko'pchiligi

baxshichilik tarixi, dostonchilik poetikasi yoki umumiy musiqa o'qitish metodikasiga bag'ishlangan. Cholg'u ijrosi, vokal, so'z bilan ishlash va sahna madaniyatini birlashtirgan yondashuv esa kam yoritilgan. Aynan shu ilmiy bo'shliq mazkur tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqotning maqsadi qoraqalpoq dumbirasini o'rgatish orqali beshinchi sinf o'quvchilarida baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslarini rus olimlarining ilmiy qarashlari asosida tahlil qilish va samarali pedagogik shart-sharoitlarni aniqlashdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilanadi: mavzuga oid ilmiy-pedagogik adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, B.V.Asafyev, D.B.Kabalevskiy, G.M.Tsipin, B.M.Teplov va L.S.Vigotskiy qarashlarining ko'nikmalarni shakllantirish nuqtai nazaridan ahamiyatini aniqlash, baxshichilik ko'nikmalarining tarkibi va shakllanish bosqichlarini asoslash, 5-sinf o'quvchilarining yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda ta'lim mazmuni va metodlarini belgilash, ustoz-shogird an'anasini zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish yo'llarini ko'rsatish.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda rus musiqa pedagogikasi va psixologiyasining fundamental g'oyalari qoraqalpoq dumbirasi ta'limi kontekstida qayta ko'rib chiqilib, baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik asoslari tizimli asoslanadi. Ishning amaliy ahamiyati uning natijalaridan musiqa o'qituvchilari, to'garak rahbarlari, madaniyat va san'at maktablari pedagoglari hamda pedagogika oliy ta'lim muassasalarining magistrantlari va talabalari o'quv jarayonini tashkil etishda foydalanishi mumkinligi bilan belgilanadi.

Xulosa qilib aytganda, qoraqalpoq dumbirasini o'rgatish orqali beshinchi sinf o'quvchilarida baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirish pedagogik, psixologik va ma'naviy-madaniy ahamiyatga ega bo'lgan murakkab va ko'p qirrali jarayondir. U musiqiy ta'lim nazariyasi, ijrochilik psixologiyasi, xalq og'zaki ijodi, yosh pedagogikasi va innovatsion texnologiyalarning o'zaro uyg'unligini talab etadi. Rus olimlarining ilmiy merosiga tayanish bu jarayonni nazariy jihatdan puxta asoslash imkonini beradi. Maqolaning keyingi qismlarida ushbu masalalar batafsil yoritilib, baxshichilik ko'nikmalarini shakllantirishning samarali pedagogik shart-sharoitlari asoslab beriladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. КБ Холиков. Музыкальная педагогика и психология. Вестник науки и образования, 58-61 1 (4), 1 (4), 58-61
2. КБ Холиков. Модульная музыкальная образовательная технология как важный фактор развития учебного процесса по теории музыки. Scientific progress 2 (4), 370-374

3. КБ Холиков. Теоретические особенности формирования музыкальных представлений у детей школьного возраста. *Scientific progress* 2 (4), 96-101
4. КБ Холиков. Роль электронного учебно-методического комплекса в оптимизации музыкального обучения в общеобразовательной школе. *Scientific progress* 2 (4), 114-118
5. КБ Холиков. Необходимые знания в области проектирования обучения музыкальной культуры Узбекистана. *Scientific progress* 2 (6), 952-957
6. КБ Холиков. Проблематика музыкальной эстетики как фактическая сторона повествования. *Science and Education* 3 (5), 1556-1561
7. КБ Холиков. Роль педагогических принципов метода моделирования, синтеза знаний при моделировании музыкальных систем. *Science and Education* 3 (3), 1032-1037
8. КБ Холиков. О принципе аддитивности для построения музыкальных произведения. *Science and Education* 4 (7), 384-389
9. КБ Холиков. Музыкальное образование и имитационное моделирование процесса обучения музыки. *Science and Education* 3 (3), 1020-1025
10. КБ Холиков. Обученность педагогике к освоению учащихся сложным способам деятельности. *Science and Education* 5 (2), 445-451
11. КБ Холиков. Уровень и качество усвоения предмета музыки, закрепление памяти и способности учащихся. *Science and Education* 5 (2), 452-458
12. КБ Холиков. Конструирование потока информации в балансировке разделения познания и поведение абстрактного воздействия на мозг человека. *Science and Education* 6 (1), 28-34
13. КБ Холиков. Звуковой ландшафт человека и гармоническая структура головного мозга. *Science and Education* 6 (1), 21-27
14. КБ Холиков. Приёмы формирования музыкально теоретический интересов у детей младшего школьного возраста. *Science and Education* 4 (7), 357-362
15. КБ Холиков. Преобразование новых спектров при синхронном использовании методов и приёмов музыкальной культуре. *Science and Education* 4 (7), 107-120
16. КБ Холиков. Психолого-социальная подготовка студентов. Социальный педагог в школе: методы работы. *Science and Education* 4 (3), 545-551
17. КБ Холиков. Обширные знания в области музыкальных наук Узбекистана и порядка функционального взаимодействия в сфере музыки. *Scientific progress* 2 (6), 940-945
18. КБ Холиков. Эстетическое воспитание молодёжи школьного возраста в сфере музыки. *Science and Education* 3 (5), 1542-1548

19. КБ Холиков. BMSM sharoitida puflama cholg 'ularni o 'qitish jarayonining nazariy modeli. Science and Education 6 (12), 379-384
20. КБ Холиков. Doira ta'limida davlat ta'lim standartlarini takomillashtirish yo 'nalishlari. Science and Education 6 (12), 357-361
21. КБ Холиков. BMSM muassasalarida doira pedagogikasi mutaxassislarini tayyorlash tizimi. Science and Education 6 (12), 346-350
22. КБ Холиков. Musiqa kollejlarda zarbli cholg 'ular kafedralarining faoliyatini optimallashtirish. Science and Education 6 (12), 362-366
23. КБ Холиков. BMSM o 'quvchilarida puflama cholg 'ularni o 'rgatishning nazariy-pedagogik asoslarini takomillashtirish. Science and Education 6 (12), 391-396
24. КБ Холиков. Uzluksiz ta'lim tizimida milliy zarbli cholg 'ular o 'qitish metodologiyasi. Science and Education 6 (12), 351-356
25. КБ Холиков. Doira o 'qituvchilarini malaka oshirish tizimining ilmiy-amaliy asoslari. Science and Education 6 (12), 367-372
26. КБ Холиков. Puflama cholg 'ularni o 'rgatishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari. Science and Education 6 (12), 373-378
27. КБ Холиков. BMSMda puflama cholg 'ularni o 'qitishning ilmiy-nazariy konsepsiyasini ishlab chiqish. Science and Education 6 (12), 385-390
28. КБ Холиков. Puflama cholg 'ularni o 'qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Science and Education 6 (12), 339-345
29. КБ Холиков. Психофизиологическая перестройка нейрона во время изучения музыкального произведения. Science and Education 5 (6), 123-128
30. КБ Холиков. Компонент технологии обучения как средство повышения мотивации изучения музыки на среднем этапе общеобразовательной школы. Science and Education 4 (9), 228-235